

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Факультет № 6

Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології

ЛЕКЦІЯ

з навчальної дисципліни **Основи оперативно-розшукової діяльності**

вибіркових компонент
освітньої програми *першого (бакалаврського)* рівня вищої освіти
спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»

за темою **Поняття, сутність та завдання оперативно-розшукової діяльності**

**м. Харків
2023 рік**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 7 від 30.08.2023 р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 7 від 25.08.2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол № 7 від 29.08.2023 р.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС (протокол від 21.08.2023 № 7)

Розробник:

1. Професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС, доктор юридичних наук, професор Пчолкін В.Д.

Рецензенти:

1. Професор кафедри криміналістики, судової експертології та медичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Степанюк Р.Л.

2. Доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого кандидат юридичних наук, доцент Мусієнко О.Л.

План лекції

1. Предмет та система навчальної дисципліни «Основи оперативно-розшукової діяльності».
2. Сутність та поняття оперативно-розшукової діяльності
3. Завдання оперативно-розшукової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА :

РЕКОМЕНДОВАНІ НОРМАТИВНІ АКТИ ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 4 листопада 1950 р. (в ред. від 1 червня 2010 р.) (Зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом № 11 від 11 трав. 1994 р., Протоколом № 14 від 13 трав. 2004 р.): URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580- VIII: URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
4. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Відомості Верховної Ради України, 1992, N 22, ст.303 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/ed20130811#Text>
5. Закон України «Про судову експертизу» // Відомості Верховної Ради України, 1994, N 28, ст.232 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
6. Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» // Відомості Верховної Ради України, 1995, N 10, ст.60 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст.131 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р.// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
9. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів// Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. №770 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF#Text>

10. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-18. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
11. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс]. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 20.03.2022)
12. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>
13. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575 [Електронний ресурс]. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> (дата звернення: 09.08.2023).
14. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності : монографія. Харків : Золота миля, 2012. 620 с.
15. Пчолкін В. Д. Методологія пізнання в теорії ОРД. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. № 2. 2011. С. 296–302.
16. Пчолкін В. Д. Розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності за роки незалежності в Україні. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. Спец випуск, Незалежній Україні 20 років. № 2 (53). 2011. С. 113–121
17. Пчолкін В. Д. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального судочинства. Вісник ХНУВС. - № 1 (56). – 2012. - С. 133–141
18. Козаченко І.П. Оперативно-розшукова діяльність: Вступ до курсу / ОІВС МВС України. – Одеса, 1999. – 56 л.
19. Оперативно-розшукова діяльність: Навч. посіб. / С.М. Моїсєєв, О.М. Джужа, Д.Й. Никифорчук та ін.. / За ред.. проф.. О.М. Джужа. – К. : Правова єдність, 2009. – 310с.

1. ПРЕДМЕТ ТА СИСТЕМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ – «ОСНОВИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

На сучасному етапі розвитку України дестабілізуючим фактором залишається таке негативне суспільне явище як злочинність. Наявність злочинності, її поширення серед усіх верств населення та, відповідно, її деструктивний вплив на майже всі процеси, що відбуваються в державі, спонукає державні правоохоронні органи постійно вдосконалювати методи та заходи протидії останній.

Протидія злочинності, насамперед її організованим формам, вимагає застосування спеціальних сил, засобів та методів правоохоронної діяльності.

У світлі новацій кримінального процесуального законодавства України та запровадження системи негласних слідчих (розшукових) дій у досудовому розслідуванні, які за своїми ознаками подібні до категорії «оперативно-розшукових заходів» та, як правило, передбачають залучення оперативних підрозділів до їх проведення, питання вивчення основ оперативно-розшукової діяльності набуло виключної актуальності під час підготовки фахівця в галузі правознавства.

Основи оперативно-розшукової діяльності це навчальна дисципліна, що заснована на системі знань в галузі теорії оперативно-розшукової діяльності, яка базується на відкритих джерелах та забезпечує завдання підготовки фахівців- правознавців.

Предметом навчальної дисципліни «Основи оперативно-розшукової діяльності» є об'єктивні закономірності, що обумовлюють необхідність застосування оперативними підрозділами спеціальних сил, засобів та методів з метою протидії злочинності, захисту держави, суспільства та людини від протиправних посягань та отримання інформації в інтересах національної безпеки. Зважаючи на специфіку оперативно-розшукової діяльності, важливими є наявні міждисциплінарні зв'язки «Основ оперативно-розшукової діяльності» з такими навчальними дисциплінами як «Кримінальний процес», «Кримінальне право», «Криміналістика»,

«Кримінологія», «Юридична психологія», «Інформаційне право» тощо.

Система зазначеної навчальної дисципліни полягає у логічній побудові сукупності положень, що визначають зміст оперативно-розшукової діяльності. Ця система визначається внутрішньою структурою навчальної дисципліни, що зумовлюється послідовним та поетапним вивченням змістовних елементів такої діяльності.

Ключовими темами навчальної дисципліни є: завдання та поняття оперативно-розшукової діяльності; правова основа та принципи діяльності оперативних підрозділів, суб'єктів та учасників ОРД; підстави для її проведення, повноваження оперативних підрозділів щодо проведення оперативно-розшукових заходів; порядок провадження та строки ведення оперативно-розшукових справ, а також особливості використання матеріалів отриманих в ході проведення ОРД. Запропонований матеріал структурований відповідно до приписів кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства.

Метою навчальної дисципліни «Основи оперативно-розшукової діяльності» є ознайомлення з основними положеннями теорії оперативно-розшукової діяльності, вивчення правових засад проведення оперативно-розшукових заходів та використання оперативно-розшукових матеріалів; напрями вдосконалення законодавства України в цій сфері, сприяння становленню сучасного високо кваліфікованого фахівця-юриста; на підставі вивчення оперативно-розшукової діяльності як специфічного важливого елемента протидії злочинності.

Досягнення цієї мети забезпечується аналізом поняття, принципів та нормативно-правових основ оперативно-розшукової діяльності, її відмежування від споріднених видів діяльності; вивченням приписів нормативно-правових актів щодо правового статусу суб'єктів та учасників цієї діяльності; основних напрямків використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, у тому числі і в досудовому розслідуванні, акцентується увага на гарантіях законності у діяльності оперативних підрозділів.

За результатами вивчення навчальної дисципліни «Основи оперативно-розшукової діяльності» студенти повинні знати:

- основні положення правового регулювання оперативно-розшукової діяльності, всесвітні і європейські стандарти правоохоронної діяльності, основні поняття і терміни, що використовують у відкритій літературі з оперативно-розшукової діяльності; правові проблеми вітчизняного кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності;
- загальносвітові процеси і тенденції в галузі правового регулювання оперативно-розшукової діяльності (аналогічної за своєю сутністю діяльності), їх можливий вплив на розвиток вітчизняного кримінального процесу;
- особливості правового регулювання відносин, що виникають в оперативно-розшуковій діяльності;

вміти:

- оцінювати кримінальне процесуальне й оперативно-розшукове законодавство України у світлі міжнародних стандартів та зарубіжного досвіду правового регулювання діяльності правоохоронних органів, а також встановлювати відповідність законодавства України положенням міжнародно-правових актів;
- оперувати основними поняттями з основ теорії ОРД;
- використовувати новітні прийоми юридичної науки і техніки при вирішенні практичних питань застосування національного кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства.

Вивчення курсу «Основи оперативно-розшукової діяльності» закладає основу для використання студентами одержаних знань в процесі подальшого навчання та практичній діяльності.

2. СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТТЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Слід зазначити, що *теорія оперативно-розшукової діяльності склалася як самостійна галузь наукового знання в результаті інтеграції та диференціації системи наук розвідки, контррозвідки та кримінального*

циклу. Розвиваючись у рамках криміналістики, теорія оперативно-розшукової діяльності почала формувати специфічну систему знань, що вивчає типові ознаки латентних злочинів і найбільш ефективні, переважно негласні, сили, засоби і методи, що застосовуються оперативними підрозділами для своєчасного виявлення, попередження і розкриття злочинів, забезпечення невідворотності відповідальності винних у їх учиненні.

З моменту зародження теорії оперативно-розшукової діяльності, у результаті проведених у різних наукових колективах досліджень, одержали фундаментальну розробку чимало важливих і принципових питань цієї галузі наукового знання. На науковій основі були визначені її *об'єкт, предмет, суб'єкти, засоби, методи і форми оперативно-розшукової діяльності, сформульовані найважливіші вихідні положення агентурної роботи, основи загальної та спеціальної методики і тактики, виявлення і розкриття певних видів злочинів, розшуку злочинців, що переховуються, а також інші напрямки оперативно-розшукової діяльності.*

Досліджуючи функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності, науковці дійшли до висновку, що сам термін «оперативно-розшукова діяльність» може розглядатися у двох аспектах: **по-перше, як практична діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів і, по-друге, як теорія такої діяльності.** У зв'язку з цим заслуговує на увагу теоретична розробка визначення сутності й змісту поняття оперативно-розшукової діяльності фундаторами її теоретичного опрацювання.

У першому значенні, на думку А. Г. Лекаря, «оперативно-розшукова діяльність – це заснована на законодавчих і підзаконних актах система розвідувальних (пошукових) заходів, що здійснюються переважно негласними засобами і методами з метою запобігання, розкриття злочинів і розшуку злочинців, що переховуються».

Відносячи оперативно-розшукову діяльність до державно-правової форми, українські вчені, зокрема І.П. Козаченко, визначають її як вид правоохоронної

діяльності оперативних (спеціальних) підрозділів і служб відповідних державних органів, уповноважених чинним законодавством здійснювати гласні й негласні пошукові, розвідувальні й контррозвідувальні заходи із застосуванням оперативних і оперативно-технічних засобів з метою припинення правопорушень, а також одержання інформації в інтересах кримінального судочинства, безпеки суспільства і держави.

У другому значенні – теорія оперативно-розшукової діяльності це наука, що досліджує закономірності механізму вчинення злочинів і протидії кримінального середовища, виникнення інформації про злочин і його учасників, збирання, оцінки і використання фактичних даних про них, а також розробляє правові, організаційні, методичні й тактичні засади ефективного застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів у протидії злочинності.

У системі юридичних наук саме теорія оперативно-розшукової діяльності покликана озброювати практику боротьби зі злочинністю комплексом наукових висновків і рекомендацій, необхідних для ефективно організації й проведення оперативно-розшукових заходів, створення методологічних, правових, організаційних, інформаційних та інших передумов і умов професійної готовності й успішної діяльності оперативно-розшукових підрозділів щодо виявлення і розкриття злочинів.

У законодавчих актах зміст оперативно-розшукової діяльності традиційно зводять до системи заходів, що здійснюються спеціально уповноваженими на те суб'єктами із застосуванням переважно негласних сил, засобів і методів з метою вирішення завдань щодо протидії злочинності.

Згідно ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Законодавче визначення поняття ОРД є базовим для з'ясування сутності та змісту як зазначеної діяльності в цілому, так і її окремих елементів та видів (напрямків).

Отже, для виконання завдань оперативно-службової діяльності оперативні підрозділи використовують гласні і негласні пошукові, розвідувальні та контр розвідувальні заходи, застосовують оперативні та оперативно-технічні засоби. Такі заходи і засоби можуть використовувати тільки ті підрозділи, які наділені правом здійснення оперативно-розшукової діяльності. Сукупність гласних і негласних, пошукових, розвідувальних та контр розвідувальних заходів, оперативних та оперативно-технічних засобів, дозволених законом, складає **систему** оперативно-розшукової діяльності. Через зміст, характер та призначення таких оперативних прийомів, заходів і засобів розкривається поняття оперативно-розшукової діяльності.

Поняття оперативно-розшукової діяльності полягає в осмисленні **ознак цього виду державної діяльності, її основних форм, сил, методів та засобів, направлених на досягнення поставленої мети – отримання інформації та встановлення істини через її використання у визначеному законом процесуальному порядку.** Отже, **поняття оперативно-розшукової діяльності розкривається через поняття, види і характерні ознаки оперативних підрозділів, поняття учасників оперативно-розшукового процесу, поняття і диференціацію об'єктів оперативно-розшукової діяльності.**

Як бачимо, поняття оперативно-розшукової діяльності передбачає її комплексний характер і у залежності від вирішення тих або інших завдань можна виділити **три основні її напрямки: пошуковий, розвідувальний, контр розвідувальний.** Характерним для всіх напрямків оперативно-розшукової діяльності є їх захисний характер, направлений на створення умов, що забезпечують безпеку визначених законом об'єктів від злочинних посягань, на усунення причин і умов вчинення злочину, своєчасне виявлення і припинення протиправної поведінки.

Як гласні, так і негласні заходи органічно поєднані між собою. Оперативний працівник або сам обирає, або, слідуючи вказівкам свого керівництва чи іншого суб'єкту оперативно-розшукової діяльності, обирає як йому діяти - гласно чи негласно. В одних випадках оперативний працівник може діяти тільки гласними методами, за інших обставин - негласно, або поєднуючи і одні, і другі. Так, опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу, проводити операції по захопленню озброєних злочинців, припиненню тяжких злочинів, використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій оперативний працівник може гласно, а здійснювати проникнення у злочинне середовище, або залучення до співробітництва учасників злочинної групи, може тільки негласно.

Оперативний працівник може застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю на підставі та у порядку, встановленому законом і тільки гласно. Так, він може застосовувати зброю на поразку злочинця на смерть тільки гласно, а якщо він це зробить таємно, то це буде просто вбивство. Оперативні підрозділи з метою конспірації можуть створювати підприємства, організації, установи, використовувати документи, які зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів оперативних підрозділів. В такій ситуації всі заходи оперативних працівників здійснюються негласно. Оперативний працівник може негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути документами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержувати оперативну інформацію шляхом проникнення у приміщення, транспортні засоби, на земельні ділянки, а може здійснювати такі заходи і гласно, на підставі доручення слідчого, прокуратури, суду чи за власною ініціативою, дотримуючись вимог процесуального законодавства та законів, регламентуючих діяльність оперативно-розшукових підрозділів.

Негласність означає неочевидність, скритність проведених ОРЗ від осіб, які не беруть у них участь, у тому числі і від співробітників

оперативних підрозділів, навіть якщо вони мають відповідний допуск, але передусім – від об'єктів (осіб, груп, організацій), щодо яких вони проводяться.

У системі гласних і негласних заходів оперативно-розшукової діяльності негласні мають більш питому вагу. Це зумовлено, перш за все, тим, що, як правило, тяжкі й особливо тяжкі злочини готуються замаскованими способами, особи, які їх вчинили, переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, розвідувально-підкривна діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України здійснюється конспіративно на професійній основі тощо.

Негласними та гласними можуть бути як пошукові так і розвідувальні та контррозвідувальні заходи, які здійснюються суб'єктами оперативно-розшукової діяльності із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Пошукові заходи - це дії працівників оперативних підрозділів щодо встановлення ще невідомих подій злочину та осіб, які причетні до їх вчинення, а також злочинів, що готуються або вчинені невстановленими особами.

Розвідувальні заходи - це дії штатних негласних працівників оперативних підрозділів або осіб, що конфіденційно співробітничать з оперативним підрозділом, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації з метою збирання інформації про її структуру, викриття головних учасників вчинення злочинів («лідерів», організаторів, співучасників, діючих корумпованих посадових осіб у правоохоронних органах тощо), своєчасного виявлення підготовки вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів тощо.

Контррозвідувальні заходи вживають оперативні підрозділи в межах визначеної чинним законодавством компетенції (наприклад, оперативні підрозділи Служби безпеки України). В системі МВС України, як правило, ці заходи здійснюються Службою внутрішньої безпеки з метою попередження,

виявлення та припинення будь-яких форм протидії організованих груп чи злочинних організацій оперативним підрозділам, а також виявлення корумпованих співробітників ОВС України.

Суб'єктами оперативно-розшукової діяльності є:

- оперативні підрозділи, до компетенції яких входить здійснення оперативно-розшукової діяльності;
- працівники оперативних підрозділів, які мають право здійснювати оперативно-розшукові заходи;
- окремі особи, які залучені за їх згодою до підготовки і проведення оперативно-розшукових заходів і конфіденційно співпрацюють з оперативними підрозділами;
- окремі особи, що гласно, відкрито сприяють діяльності оперативного підрозділу.

Працівники оперативних підрозділів поділяються на співробітників, діючих відкрито від імені відповідної оперативної служби і негласних (таємних) співробітників, приналежність яких до оперативно-розшукового підрозділу глибоко законспірована. Кожний з цих суб'єктів оперативно-розшукової діяльності наділений повноваженнями, адекватними тим завданням, які ним виконуються. Оперативні працівники можуть при цьому виступати як безпосередні виконавці оперативно-розшукових завдань, так і в якості посадових осіб, організуючих, направляючих та контролюючих оперативно-розшукові заходи інших суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, та об'єктів, відносно яких такі заходи здійснюються.

Об'єктами оперативно-розшукової діяльності є особи, дії, предмети, документи, канали зв'язку та інші матеріальні об'єкти - носії інформації, які належить виявити пошуковими, розвідувальними та контррозвідувальними заходами.

Об'єктами оперативно-розшукової діяльності будуть як ті особи, що тільки задумують, підготовлюють, розпочинають злочинну діяльність, так і ті, хто вчиняє та вчинив злочини, ухиляються від слідства і суду, безвісно зниклі

особи, а також ті, хто своїми діями створює загрозу державній, військовій, економічній, екологічній безпеці.

Фізичні особи, як об'єкти оперативно-розшукової діяльності, можна розділити на дві групи:

– тих, чия кримінальна поведінка тільки передбачається, вірогідна за певних обставин;

– тих, чия протиправна поведінка вже проявилась, фактично вона вже встановлена.

Перша група є об'єктом оперативного інтересу, вивчення, дослідження, перевірки, вжиття загальних заходів профілактики;

друга - потребує вжиття конкретних пошукових заходів із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Під оперативними заходами розуміють такі дії суб'єкта оперативно-розшукової діяльності, які направлені на отримання фактичних даних, що входять до предмету доказування по конкретній справі, а також необхідних для вирішення інших оперативно-тактичних завдань.

Оперативні заходи здійснюються з метою захисту життя, здоров'я, прав і свобод людини і громадянина, власності, забезпечення безпеки суспільства і держави від злочинних посягань.

Оперативно-технічні засоби представляють собою сукупність технічних засобів та науково обґрунтованих прийомів їх правомірного і професійного використання у процесі оперативно-розшукової діяльності з метою ефективного впливу на об'єкти оперативно-розшукової діяльності.

В ході проведення оперативно-технічних засобів використовуються спеціальні технічні пристрої та обладнання, які дозволяють знімати інформацію з каналів зв'язку, вести візуальне спостереження у громадських місцях, фіксувати фактичні дані про окремих осіб, чия поведінка є протиправною. Будь-яке застосування оперативно-технічних засобів в оперативно-розшуковій діяльності повинно здійснюватися у чіткій

відповідності до встановлених законом та відомчими нормативними актами правил.

Оперативно-технічні засоби застосовуються, як правило, негласно. Їх застосування носить винятковий та обмежений характер, оскільки безпосередньо зачіпає конституційні права громадян.

Забороняється збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди. Закон встановлює із цих правил винятки в інтересах національної безпеки, боротьби зі злочинністю, охорони громадського порядку, захисту прав і свобод інших людей. Як і вся оперативно-розшукова діяльність, здійснення оперативних заходів із застосуванням оперативно-технічних засобів повинно бути належним чином оформлене і у випадках, передбачених законом, погоджене з прокурором та дозволене рішенням суду.

Таким чином, оперативно-розшукова діяльність представляє собою діяльність спеціально уповноважених державних органів законодавчої, виконавчої та судової влади та оперативних підрозділів у межах їхньої компетенції по виконанню покладених на них обов'язків та пошуку і фіксації фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, з метою отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

3. ЗАВДАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Під поняттям «завдання» слід розуміти обсяг роботи, який необхідно виконати для досягнення поставленої мети, цілі, замислу.

Завданнями оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та

організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави, (ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»).

Завдання оперативно-розшукової діяльності є складовою частиною завдань правоохоронних органів, здійснюючих оперативно-розшукову діяльність. У першу чергу це стосується Національної поліції України яка згідно до законодавства є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Так, Стаття 2. Закону України «Про Національну поліцію» визначає, що її основними завданнями є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;

4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Ці завдання виконуються шляхом:

- оперативно-розшукового забезпечення кримінального судочинства;
- забезпечення особистої безпеки громадян, захистом їх прав і свобод;
- запобігання правопорушенням та їх припинення;
- виявлення і розкриття злочинів, в ході розшуку осіб, які їх вчинили;
- захистом власності від злочинних посягань;
- сприяння в межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків.

З прийняттям Кримінального процесуального кодексу України виникла потреба у переосмисленні ролі і змісту оперативно-розшукової діяльності у кримінально-процесуальному доказуванні.

Сучасні погляди науковців і практиків на цю проблему ґрунтуються на розширенні можливостей використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі, визначенні нових підходів отримання й оцінки доказів шляхом надання процесуального статусу оперативно-розшуковим заходам.

У зв'язку з цим головним завданням ОРД стало оперативно-розшукове забезпечення кримінального судочинства.

Оперативно-розшукове забезпечення кримінального судочинства це система оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на створення оптимальних умов для: виявлення злочинів та здійснення повного і об'єктивного процесу доказування; подолання або нейтралізації протидії розслідуванню; виконання функції захисту (безпеки) учасників кримінального процесу; гарантування реалізації принципу невідворотності відповідальності винних за скоєне.

Сприймаючи зміст цього визначення як методологічну основу з досліджуваного питання, вважаємо доцільним уточнити ряд істотних моментів з позиції його структурно-змістовної характеристики.

Оперативно-розшукове забезпечення кримінального судочинства складається з таких структурних елементів:

1. Оперативно-розшукове забезпечення виявлення злочинів та кримінально-процесуального доказування злочинної діяльності і винуватості осіб, що вчинили кримінальне правопорушення розглядається як структурний елемент цього вчення, який починається на ранніх стадіях виявлення ознак злочинів і осіб, які їх учинили. На етапі виявлення злочинів оперативно-розшукове забезпечення реалізується шляхом здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів з документування дій розроблюваних осіб за оперативно-розшуковими справами у відповідності зі ст.ст. 8 і 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», тобто шляхом виявлення і документування матеріальних та індивідуальних слідів, носіїв інформації на яких залишились сліди злочину. Документування за своїм цільовим призначенням і змістом вирішує завдання, що збігаються з інститутом

кримінально-процесуального доказування. Після відкриття кримінального провадження сили і засоби оперативно-розшукової діяльності застосовуються шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій у відповідності з Кримінальним процесуальним кодексом України.

2. Припинення або нейтралізація протидії злочинного середовища заходам щодо подальшого розслідування і судового розгляду кримінальних правопорушень. Оперативно-розшукове забезпечення цього напрямку кримінального судочинства може будуватися на матеріалах зібраних в рамках провадження за оперативно-розшуковими справами. Однак, після реалізації оперативної розробки, зібрані матеріали надсилаються до органу досудового розслідування, а у разі початку кримінального провадження проведення оперативно-розшукових заходів припиняється. Законодавство та діючі інструкції забороняють співробітникам оперативних підрозділів здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою. З цього моменту заходи з подолання протидії злочинного середовища розслідуванню реалізуються відповідно до п. 1. ст. 41 КПК шляхом виконання доручень слідчого, прокурора щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій. У чинному КПК України в якості негласних слідчих (розшукових) дій передбачено здійснення вже апробованих практикою оперативно-розшукових заходів, серед яких: *аудіо-відео контроль особи* (ст. 260 КПК), *зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж* (ст. 263 КПК), *зняття інформації з електронних інформаційних систем* (ст. 264 КПК), *обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи* (ст. 267 КПК), *установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу* (ст. 268 КПК), *спостереження за особою, річчю або місцем* (ст. 269 КПК), *аудіо-, відео контроль місця* (ст. 270 КПК), *контроль за вчиненням злочину* (ст. 271 КПК) у таких формах, як *контрольована поставка; контрольована та оперативна закупка; спеціальний слідчий експеримент; імітування обстановки злочину.*

3. Забезпечення безпеки учасників кримінального процесу до недавнього часу вирішувалося в основному на відомчому рівні, без достатньої

організаційної та матеріальної основи. З прийняттям законів України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», чинного КПК України цей елемент оперативно-розшукового забезпечення кримінального судочинства розглядається як функціональний обов'язок оперативних підрозділів поліції.

На підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, згідно з п. 6 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», покладається обов'язок «забезпечити із залученням інших підрозділів безпеку працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб. Після порушення кримінального провадження негласні заходи, що потребують спеціального дозволу, проводяться виключно в межах відповідного доручення слідчого чи прокурора або за вказівкою останнього.

4. Гарантування принципу невідворотності відповідальності винних за скоєне становить той структурно-змістовний елемент оперативно-розшукового забезпечення, яким зазвичай завершується кримінальне судочинство. У кримінальних провадженнях щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, працівники поліції застосовують весь арсенал сил, засобів і методів, починаючи з розвідувально-пошукових заходів, оперативної розробки, документування дій розроблюваних, проведення оперативних комбінацій і тактичних операцій, а також заходів щодо припинення протидії кримінальному судочинству. Гарантування принципу невідворотності відповідальності винних за скоєне здійснюється також шляхом розшуку особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляється від відбування кримінального покарання або безвісти зникла. За дорученням слідчого чи прокурора працівники оперативного підрозділу в рамках оперативно-розшукової справи «Розшук» можуть здійснювати: оперативно-розшукові заходи, проведення яких потребує ухвали слідчого судді або дозволу

керівника поліції; заходи, передбачені оперативним (ініціативним) пошуком; виконувати доручення щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження полягає у досягненні кінцевої мети досудового розслідування, наприклад, розкритті злочину чи розшуку і затриманні злочинця, що переховується. Для виконання цього завдання оперативний працівник встановлює свідків, вивчає окремі обставини події, перевіряє адреси, проводить опитування, застосовує різноманітні оперативні прийоми і засоби для виявлення фактичних даних, які містять відомості про дії будь-якого протиправного характеру, і необхідні для встановлення слідством і судом винності особи за конкретні протиправні дії.

Здійснюючи оперативно-розшукову діяльність, оперативні працівники зобов'язані постійно враховувати те, що, незважаючи на її, переважно, негласний характер і різноманітність завдань, всі оперативно-розшукові заходи мають здійснюватись виключно у рамках чинного законодавства.

У процесі оперативно-розшукової діяльності оперативні підрозділи здійснюють пошук, фіксацію фактичних даних про події і насамперед, про осіб, які мають відношення до злочину. Оперативні працівники спочатку ведуть широкий пошук фактичних даних про обставини скоєного, свідків, потерпілих підозрюваних, наслідків події. В орбіту пошуку включається значне число об'єктів, які можуть не мати ніякого відношення до протиправної дії. Оцінка ознак протиправного діяння, що містить склад злочину не є сферою діяльності оперативних підрозділів, це є компетенцією слідства і суду. Але оперативно-розшукова діяльність не зводиться лише до виявлення фактичних даних і осіб, отримання первинних даних кримінального характеру, а включає і їх перевірку.

У цьому зв'язку завданнями оперативно-розшукової діяльності є виявлення конкретних об'єктів, які становлять оперативний інтерес, аналіз конкретних ознак кримінального зв'язку осіб, предметів, чи фактів зі злочином, визначення підстав правомірності і доцільності вжиття тих чи інших оперативно-розшукових заходів, встановлення допустимих меж втручання у

правосуб'єктність особи, навіть якщо її причетність до протиправного діяння встановлена, визначення необхідних заходів для захисту прав особи, що задіяна в кримінальному судочинстві.

Тактичні завдання вирішуються сукупністю дій оперативного працівника, залученням сил і застосуванням засобів оперативно-розшукової діяльності.

Таким чином завдання оперативно-розшукової діяльності в ході протидії кримінальним правопорушенням полягають у:

– виявленні, розкритті і сприянні розслідуванню злочинів та протиправних дій осіб, які причетні до їх вчинення;

– попередженні і припиненні конкретних кримінальних правопорушень;

– здійсненні розшуку осіб, які ухиляються від слідства, суду та відбування кримінального покарання;

– здійснення розшуку безвісно зниклих осіб, встановлення місця знаходження та розшук об'єктів, майна, предметів, які вже відомі і можуть бути доказами у кримінальному провадженні.

Вказані завдання можуть бути самостійними, але для виконання кожного із них необхідне застосування специфічних сил, засобів та методів оперативно-розшукової діяльності.